

² ZIVLJENJE IN SVET

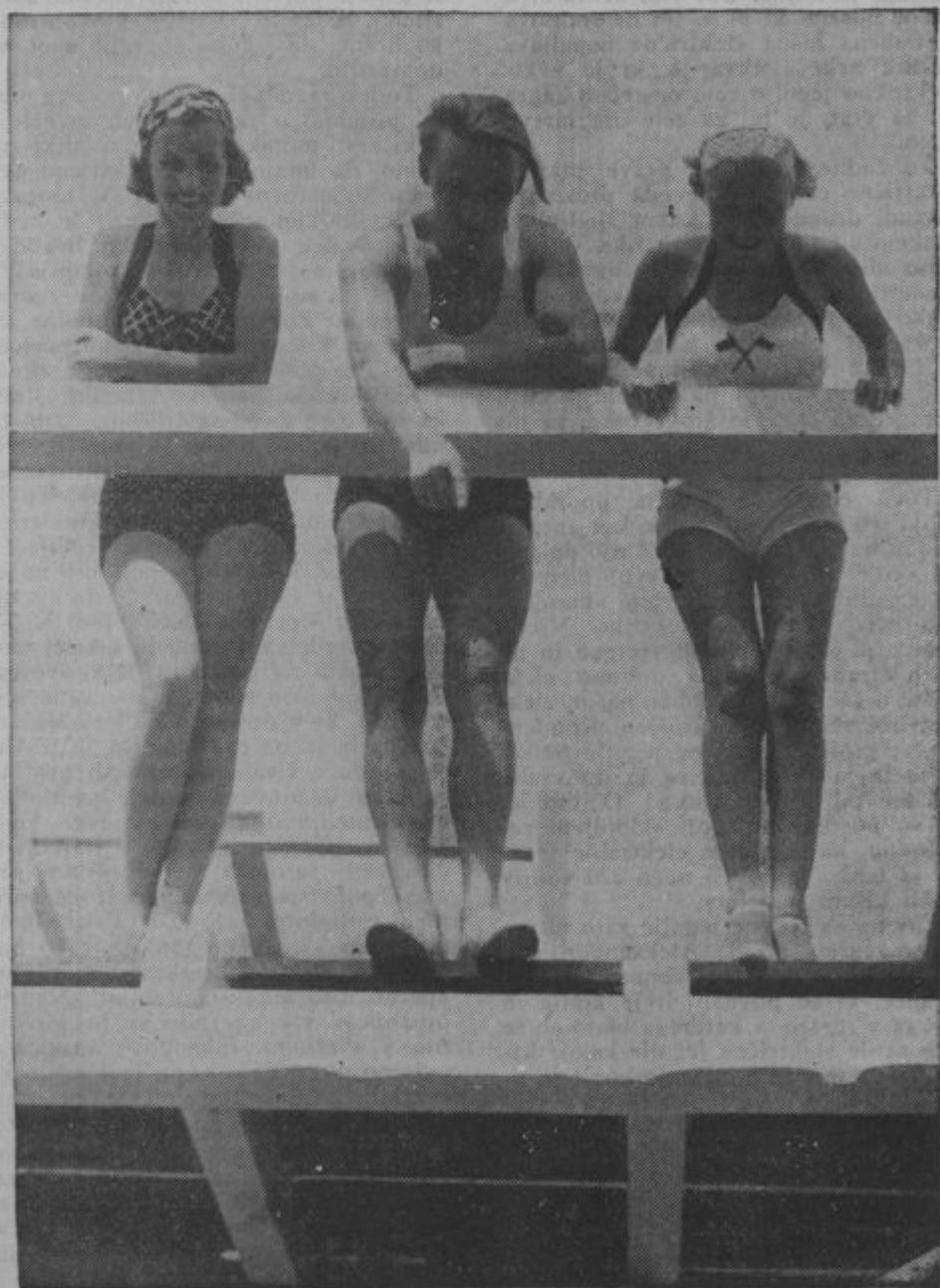
T E D E N S K A R E V I J A

ŠTEV. 9.

KNJIGA 24

(LETO XII)

V LJUBLJANI, 29. AVGUSTA 1933

NA POČETNICAH

ŽIVI LABORATORIJI

ŽIVALI PROIZVAJAJO ELEKTRIKO — »ZVEZDNO NEBO« V MORSKIH GLOBINAH — MRZLA LUČ — SVETILKE, KI SVARILJO IN VABLJO

Električna jegulja v severno-vzhodnih rekah Južne Amerike in električni skat v globinah oceanov streseta vsakogar, ki je tako nepreviden, da ju najde. Obe ribi delita električne udarce, ki bi se jih ne sramovala nobena hišna električna napeljava. Paznik nekega akvarija, ki je nekoč električno jeguljo zelo nesrečno zagrabil za vrat, je bil za cele ure mrtvo-uden.

Te čudne živali so prave majhne električne centrale. Seveda proizvajajo tudi druge živali, kakor ljudje, ob vsakem gibu sledove elektrike. Če skrijemo ali stegnemo mišico, ugotovimo z merilnimi pripravami lahko v njej, lahko pa tudi v pripadajočih mestih možganov, elektriko. Kako ta mišična in živčna elektrika nastane, še ne vemo. Njenih sunkov pa se nam ni bati, ker gre za skrajno šibke toke, ki jih je mogoče ugotoviti le z občutljivimi aparaturami.

Toda električna jegulja uporablja svojo telesno elektriko celo kot obrambno in napadalno orožje. Z njo omamlja svoje sovražnike in svoj plen. V svojem hrbtu ima cel sistem »kondenzatorjev«, ki zbirajo elektriko. Njena hrbtenica sestoji iz 240 vretenc in na obeh straneh vretenca dobimo električni organ, ki je podoben našim elektrotehničnim kondenzatorjem. Kondenzorske plošče električne jegulje pa sestojijo iz mišičnega tkiva in do vsake plošče vodi živčno vlakno. Očitno je, da so poedini elementi sklopljeni zaporedno, kajti udarec električne jegulje je lahko močnejši nego 220 voltov naših hišnih napeljav.

Lov na električne jegulje zato ni posebno varen posel. Aleksander von Humboldt je opazoval venezuelske Indijance, ki so pogнали divje konje in mezge v jezero, v katerega blato so se bile zarile električne jegulje kakor kače. Topotanje in udarjanje kopit je ribe razdražilo, da so planile na četveronožce, ki so zdivljali pod vplivom električnih sunkov proti obrežju ali pa se potapljali omamljeni v vodo. Med tem so stali Indijanci na bregu in so podili konje v reko nazaj ali pa so sedeli s kopji na vejah, ki so molele

nad vodo. Konji so postali nazadnje mirnejši, jegulje so bile po vsej priliki potrosile zalogo svoje elektrike. Tedaj so se vrgli Indijanci nanje in jih brez nevarnosti zvlekli na kopno, kajti jegulje potrebujejo po takšnih električnih dejanjih daljšega miru in mnogo hrane, da izgubo energije spet nadomestijo.

Tudi o raznih živalih globokega morja, posebno o raznih sipah in celo o neki vrsti morskih volkov si lahko mislimo, da imajo svojo električno centralo v lastnem trebuhu. V morskih globinah, kamor so dospeli le redki raziskovalci, kakor William Beebe, s pomočjo najmodernejših potapljaških krogel, ni nobene svetlobe od zgoraj. In vendar tam spodaj ni popolne, črne teme. Kakor zvezdno nebo razsvetlujejo te globine neštete lučke. Praživalce, svetilni morski klobuki, školjke in druge živali se trudijo, da bi temo razsvetlile. Beebe je videl tudi ribe, ki so imele ob trebuhu, ob straneh in na repu cele verige »lučk«. Te živali pa nimajo električnih kondenzatorjev kakor prej opisane jegulje.

Kresnice, ki letajo v poletnih nočeh po ozračju, dajejo namreč isto svetlobo kakor sipe v globinah morja. Nimajo pa vdelenih nobenih žarnic, temveč tvorijo na poedinih delih svojega telesa kemične snovi, tako zvane »fotogene«, ki v dotiku s kisikom zažarijo. Ta kemična svetloba, ki jo izločujejo mnoge živali, kakor tudi rastline, je tako imenovana »mrzla svetloba«, ena izmed mojštrovin narave. Medtem ko se namreč celo v najboljših človeških žarnicah v najboljšem primeru polovica električnega toka spremeni v toploto, daje ta živalska »luminiscenca« zelo malo toplote, tako malo, da je še pred kratkim z merilnimi aparati niso mogli ugotavljati. Nad 90 odstotkov vse energije se tu spremeni v svetlobo. Edisonova žarnica z ogljeno nitko daje n. pr. le 4 odstotke svetlobe, 96 odstotkov električne energije pa se pri njej spremeni v toploto.

Ta svetloba pa živalim gotovo ne rabi za to, da bi se v globinah oceanov orientirale. Že kraji, na katerih so te luči nameščene, kažejo, da rabijo drugim namenom. Pri neki večji ribi

je luč nameščena n. pr. baš nad žrelom. Manjša riba, ki splava proti tej luči, postane seveda lahek plen večje roparice. Predvsem pa rabijo te ribje žarnice tudi za ljubezenske snubitve. Kakor imajo ptice lepo perje, da privabijo samice ali pa da zbujajo pri samicah pozornost na samce, tako privablja luč tudi ribjo samico k ribjemu samcu. In da bi se razmnožitev vrste še bolj zajamčila, imajo spolni organi pogostoma še prav posebne luči.

Mnoge globokomorske živali, ki same teh luči nimajo, si pomagajo na ta način, da sprejemajo nase bakterije, ki se svetijo. V tem pa jih ponekod nevede posnema tudi človek. V Zapadni

Indiji živi n. pr. hrošč kukuje, ki je podnevi kvečjemu 4 cm dolga, skromno sivo rjava žival. Na obeh zadnjih koncih svojega vratnega ščita ima ta hrošč po eno voščeno rumeno pego, ki prične v temi izžarevati lepo zelenkasto, trajno in precej močno svetlobo. In dame v Havani to svetlobo zelo upoštevajo. V majhne žične kletke zapirajo kukuje, ki jih zvečer vtaknejo v fine vrečice iz tula in jih potem nosijo v obleki ali v lasih kot žive dragulje, kot vabilne — ali pa morda tudi kot svarilne luči, podobno kakor ribe v globinah morja.

Po razpravi dr. F. Frischeja - kj

PO KOČEVSKI NEKROPOLI

ANTON DEBELJAK

Ponoči se mi je sanjalo, da sem učencem Boleslav Trpin, ki tabori s sotrpini v kočevskem Rogu in mu medved razdira šator. Kosmatinec je bil razvratnež in prekucuh kakor mla-da bitja sploh. Mladost — norost! »Bili smo proti vsemu (anti tout), kar je za mlada leta edino prikladen nazor«, se izpoveduje Roland Dorgelès (Quand j'étais Montmartrois, 1936, 12).

Proti jutru so mi med razno šaro prišle na um besede, ki jih je pustil črno na belem L. Dumont-Wilden v Revue bleue 1937 (281): Istrski Slovani, katerih je menda nad 600.000 in ki nimajo niti narodnih šol ali cerkv, bi prav storili, če se ne bi preveč zanašali na obljube, dane gospodu Stiču.

Ali je v sanjah to mogoče? Zakaj ne? Šest let prej, 16. 8. 31. ob 5-ih zjutraj se mi je takisto v spanju rodil tale anagram:

Ančin trma pamrtnična.

Ko sem se zbudil, sem ga takoj zapisal. Postanek je pa tale. Najprej sem videl v snu izraz »trma« in sem ga hkrati narobe čital: »amrt« mi je zbudilo besedo »pamrt« (pomotoma sem jo začutil kot »spamrt«, kar je po Miklošiču prvo globoko spanje). Pridevnik »mrtvičen« je izzval obliko »pamrtničen« in Ančin je hišni prišvrk ali vzdevek v mojem rojstnem kraju.

Ko so zjutraj prišli goste buditi, je po Kočevju vladala neomejena, neomajna,

neubogljiva neupogljiva megla. Na dvorišču so šarili vojaki — die Ehrhaften und Wehrhaften, častni in oblastni, jim je dejal Nevesekdo — nakanjeni v Ogulin. Sami sanitejci ali samaritani. Čakajoč tovarišev v obednici, sem si malo razgledoval stenske okrase: Vrbniče nad morem, visoka planina! mi je vzbudil eden znano popevko... Druga podoba mi je pričarala pred oči snežnikov kranjskih sivga poglavarja. Tedaj še nisem slutil, da bom par mesecev pozneje čital nerodni stavek: Pred nama le ži očak Triglav (S. 14. XI. 37.)

Sosluživci so prihajali iz prvega nadstropja spočiti, dobre volje kakor v dokaz resničnosti Leopardijeve krilatice: Spanje — največja dobrina, kar jih imajo ljudje (Dialogo della Terra e della Luna). Je li na to mislil sv. Janez, ko je dejal: Ljudje so rajši imeli temo nego luč (III, 19)? Nikogar torej niso lasje boleli niti mu živci nagajali, nikomur ne bo treba dajati vitamina B 1, ki te brani živčnih obolenj in se zato imenuje tudi aneurin.

Po tečem zajtrku smo krenili po naselbini, ki so jo Celjani povzdignili v mesto l. 1471., njim v posmeh pa jo 20 zim kasneje osmanski hlačarji požgali. In tisto uro, ko je Kolumba sprejela češka godba v Ameriki, so Kočevjarji sprejeli sla, ki jim je od cesarja Friderika prinesel dovoljenje za prosto trgovino, početek nevenljivega in neminljivega krošnja ^{prvega}

Na sprehodu nas je spremljal sodnik Arko, imenjak voditelju kočevskih Nemcev. So priimek prinesli italijanski doseljenci ali pa je to naš Jerko kakor Arne — Jernej pri Frankopanu?

Dvakrat na teden imajo tu sejnice, živilski trg, za katerega si je baje posebno prizadeval tov. Gorše in eden njegovih drugov. Zalagajo ga Hinjčani.

V osnovni šoli smo vtaknili nos v telovadnico, ki služi tudi gimnazijarcem, kakor bi mlade vseznalce krstil Kračmanov Matija. Medtem ko nas s sklenjenimi rokami ciganče roti: »Gospod, sam en dinar, da bi bili srečni!« stopamo mimo Zavoda za slepo deco, ki letos obhaja 20 letnico obstanka. Niti sanjalo se menda ni večini izmed nas, da imajo gojenci mladinski in mešani zbor, kakor bi hoteli opravičiti Prešernovo krilatico:

Slep je, kdor se s petjem ukvarja...

dalje premorejo dramski ter esperantiski krožek, izdajajo časopis v Braillo-
vem točkopisu. Med njimi je gojenka, ki je zložila budnico, to pa je Tone Curič, tudi gojence, uglasbil, kakor ste mogoče zvedeli sredi novembra 1937.

Prva kočevska pekarna ima na drugem mestu napis: Kočevjer Bäckerei. Peče seveda tudi akustičen hleb za vse one, ki jim »notranji minister« kaj sitnosti pripravlja. Tako razbremenjuje lepo Lekarno, kjer se blesti bodrilno ime: Saigut Martin. Da bi se pri nas kdo pisal »Bodidober«, še nisem do-
gnal. Vidim zavedne trgovine: Huber, Ule, Levstek, brivce Bestič...

Pustivši za seboj Gasilni dom, ki je prav za prav samo zasilni dom, jo pri-
mahamo v tisto tiho domovanje, kamor nas prej ali slej privede božja dekla, ona slavna sila, o kateri se je izrazil filozof Maeterlinck: »Ako bi smrti ne bilo, bi si jo morali izmisliti, da ne bi obupali nad življenjem« (Pensées).

No, pa pogledjmo nekoliko tiste, ki so »prestopili bregove tega življenja«, kakor krasnoslovi Zis 21. XII. 1935. (298). Ali najdemo privlačen napis, kakršnega je privoščil Milčinski svojemu častniku: Tu čaka vesoljne mobilizacije («Zločinci»? Glej viteza: Dr. Josef Ritter von Regnard — francoski priimek, potomec revolucijskih ubežnikov? Na CSR me spominjajo pokojni-
ki Rysavy, Pavliček, Baštář. Od kod so pa tile: Darowitsch, Gladnigg, Franz

Hribar, Jaklitsch, Koroschetz, Swe-
titsch, Tomitsch, Tramosch? Eden
njih, Truger, me je spomnil sošolca iz
Loškega potoka, ki danes uganja novi-
narski poklic po Jenkilandiji. Drugi,
Krombholz, mi je pričaral pred duhov-
ni obraz prijatelja Kramolca. Prvi slo-
venski napis se je pokazal po vojni,
toda zlikovci so ga namazali. Danes je
nekaj slovenskih napisov.

Kamen dovažajo iz Zeljen, vasi, ki
se je prvotno glasila Sela. Enega, ki
še ni bil postavljen rajniku, sem pre-
valil ter opazil, da bi se mu prilegel
epitaf: Tukaj počiva glista v senci.

Za slovo sem prihranil nagrobnik, ki
tlači stoosemnajst let staro sibilu:
Magd. Widerwohl iz Dolge vasi (1795
— 1913). Grobar Lunder, ki je l. 1912.
še plesal z njo, mi pripoveduje, da je
imela pet mož. Po zadnjem je nosila
gorenji priimek, ki se je trdoživki ne-
mara zdel simbol nove sreče (wieder
wohl). Ko bi danes še hodila po belem
svetu, bi jo časnikarji gotovo večkrat
intervjuvali, hoteč izpuliti iz nje skriv-
ni recept za dolgo — večnost. Prejko-
ne bi njeno priporočilo izzvenelo v ge-
slo, ki ga je Dr. Legrand izrekel po la-
tinsko: uti, non abuti = rabiti, ne zlo-
rabiti (L'aptitude à la longévité, Mer-
cure de France, 15. 9. 1922).

André de Maricourt, pisec knjige
»Art de souffrir« (umetnost, kako je
treba trpeti), je lani objavil privesek
»Art de vieillir«. Založnik te »Umet-
nosti staranja« nosi prikupno ime Spes
(nada). Modrijan Maricourt — poro-
ča J. des Débats 4. XI. 37. — nas iz-
podbada, naj stremimo po visoki ali
globoki starosti, pri čemer se je treba
počasi temu ali onemu odpovedati
Njegovi nasveti so manj epikurski ne-
go ta pripev iz ljubeznive stare komič-
ne opere:

*Ne stokaj, kdor si star,
mi nad usodo nujno.
Uživaj z mize dar
pa lov in kapljo rujno,
prijateljstvo, to božjo stvar...*

Isti konservativni dnevnik je pred
več leti objavil vest, da premore sliko-
vita občicina Châteauneuf-du-Pape,
znana po izvrstnem trtnem soku, med
1000 ljudmi 4 metuzaleme, ki štejejo
skupaj 370 pomladi. Do njih jim je
menda pripomoglo vince iz papeških
nasadov.

Na Bolgarskem, kjer imajo 4800 sto-
letnikov, jim do te številke pomaga

jogurt (Jutro, 16. 4. 38). Kaj pa na Turškem, kjer je 1256 takih očancev in 4985 babic, vsem na čelu Dede Baba, iz El Aziza, prekašajoč dede in babe: zizati je pričel 1781., torej pred 157 zimami. Vino in maté (čaj od paragvajskega grma) pije še vedno Argentinec Teofilo Videl v Mendosi navzlic 124 letom. Dobri zrak ali kaj drži nokonci 103 letnega Joh. Weihnacha v Pichlu pri Ausseeju. Edvard Branly, oče radija, ki je 1889. izumil detektor z opilki, je v mirnem rednem delu 24. X. 37. dosegel 93 let in še načinja poskuse. Nestrasten temperament je izvrsten pogoj za bodoče matuzaleme — ugotavlja dr. Rouges, preiskavši okoli 400 stoletnikov — (S. 25. XI. 37). V Italiji, kjer so našli lani 98 stoletnikov in 17.305 oseb nad 90 let starih, je prav malo rednih mesojedov, večinoma gre za ubožne kmečke ženice. Vzorce za makrobiotiko brez diete najdeš v J. 30. X. 37., za drugačne pa v Zisu 3. I. 38. V eno proučenih rubrik blagovoli vtakniti kočevsko zastopnico.

V Kočevju so rojeni neki prosvetni

delavci: Erberg, Gotser, Schweiger, Braune, trgovec in mecen Stampfel, narodno-gospodarski pisec in ravnatelj dr. L. Böhm (1864 — 1935). Na grobišču jih ne zaslediš. Ali zaradi misli, ki jo je izrekel rimski epik Ennius?

Nemo me lacrimis decoret nec funera fletu faxit. Cur? volito vivo (s) per ora virum...

to je: nihče naj me s solzami ne časti niti pogreba med jokom ne opravlja. Zakaj? živ letam po ustih ljudem.

Bržčas edino zato, ker so — drugje pokopani!

Stopil sem tudi na prostor za »vrbe-gance« ali obupance. Bel križ stoji na gomili siromaka, ki je — izgubivši službo — naredil vsemu konec. Na častnem mestu so zagreblji petičnega obrtnika, čeprav se je obesil. Eden se je ustrelil pri »cipresah« poleg pokopališča, mi zagotavlja ubožen sobesednik, pa so ga razglasili za zmešanega. »Se za norost je treba denarja!«

Ob prihodnjem izletu na nekropolo kočevske metropole bom mogel že opisati spomenik bazoviškim žrtvam.

PREŠEREN IN SWINBURNE

L. KOSTIAL

Angleški pesnik Charles Algernon Swinburne (1837—1909) je napisal te le verze:

»From too much hope of living,
From hope and fear set free,
Wo thank, with brief thanksgiving,
Whatever gods may be.«

(t.j.: Ko smo odslovili prevelike upe na življenje, odslovili up in strah, se zahvaljujemo s kratko zahvalo bogovom, pa naj bodo kakršni koli).

Ti verzi se čudovito ujema s Prešernovimi, ki jih je objavil »Illyrisches Blatt« v 21. številki z dne 26. maja 1838. [torej pred sto leti] na 21. strani pod nadpisom »Prosto srcé«:

»Sem dolgo upal, se dolgo bal,
Slovo sem upu, sem strahu [dal.

Srcé je prosto; — mirno, srečno ni;
Nazaj si up, nazaj si strah želi.«

Pesnik je sam pridejal nemški prevod:

»Am Herzen hat Hoffnung, hat Furcht
[genagt;

Nun hab' ich beiden Lebewohl gesagt,
Das Herz ist frei, — auch ruhig, glück-
[lich? Nein,

Ach, zögen doch Hoffnung und Furcht
[wieder ein!

»Poezijam« leta 1847. je postavil Prešeren te slovenske besede v nekoliko skrajšani obliki kot geslo na čelo.

Brez dvoma sta zapisala Slovenec in Anglež svoje verze nezavisno drug od drugega, ker je začel Swinburne (rojen 1. 1837.) šele kakih 20 let po Prešernovi smrti zlagati pesmi in ker je prav malo verjetno, da bi bil dobil Anglež v roke Prešernovo pesemco (bodisi v izvirniku ali v prevodu; prvi angleški prevodi posameznih Prešernovih pesmi so bili objavljeni šele po svetovni vojni).

»OTROŠKA ULICA«

Angleško prometno ministrstvo je uredilo v nekem londonskem predmestju posebno ulico, na kateri se bodo otroci igrali počasi seznanili z vsemi križi in težavami modernega prometa. »Otroška ulica«, kakor se zove to dečje učilišče, je opremljena z vsemi prometnimi znaki in napravami. Proti malenkostni odškodnini dobe tu otroci v roko majhna kolesa in avtomobile, na katerih se igraje nauče vsega tistega, kar bodo potrebovali kasneje kot pravi vozači v vrvežu velemestnega uličnega prometa.

N A D R I M U

Trebilnica ropoče in poglablja korito. Pravi robot, čigar vzdigalo se na najmanjši pritisk na vzvod obrača sem in tja, se dviga in pada; zajemalka na žičanih vrveh se v loku spusti v korito, zajame pesek ter ga iznese in iztrese na obali. Zapiči se v breg, da odtrga kos zemlje in širi strugo. Dan za dnevom koplje v strugi, rije ob bregu, da bi voda čim bolj odtekala, da bi se preprečile povodnji in izsušilo polje.

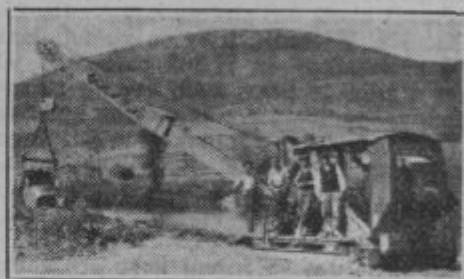
Odkar prebivajo ljudje na obalah Ohridskega jezera in Crnega Drima, se borijo z vodo in odvzamejo saj začasno nekaj plodne zemlje iz njenega območja. Začasno, kajti prirodne sile so nepreračunljive. Nenadna povodenj lahko v enem dnevu uniči dolgoletni trud človeških rok.

Okolišne planine — Galičica, Jablanica, Mokra planina, Ilinjska planina — so skoraj gole. Na pobočjih, padajočih proti jezeru, ni gozdov, da bi lahko zadržali naval hudournikov, ki pri vsakem močnejšem nalivu derejo v jezero in v dotoke Drima v Satesko, Vevčansko, Labuniško in Jablaničko reko. In to je ironija usode. Na Drimu se koplje in rije, po planinah pa se še dandanes, kljub strogim predpisom brezsrčno uničuje gozd, prvi in najvažnejši ravnar vodotoka.

Sedaj je prevzela delo uravnavanja Drima trebilnica, v predvojnih časih so to opravljali bivoli. Ethem beg je imel na svojem posestvu, ki se še danes imenuje »Bivolarnica«, približno 200 bivolov in te bivole so vsako poletje pri najnižjem stanju vode pogнали v gornji tok Drima ob samem jezeru. Živali so rile po koritu in dvigale pesek, da ga je voda počasi odnašala. Če je bilo posebno hudo, in je pretila nevarnost, da se bo izlilo jezero zaradi prenapolnenosti korita s peskom, potem so turški mogotci nagnali struško kristjansko rajo na »kuluk« v Drim. »Drimski kuluk« je še zmerom v najslabšem spominu pri Stružanih.

Na obali so cigani razpeli šotore. Goli cigančki se igrajo v pesku in valjajo v vodi. Star osivel cigan z zanimanjem opazuje delo trebilnice, misli na čase, ko je bil še sluga pri gazdi na »Bivolarnici« mlad in brezskrben z malo dela a mnogo jela. Dandanes, ko je »kaurin« gospodar in je zemljo razgrabil nekdanji tlačan, ko so sinovi

Ethem bega pogнали v društvu blodnic rumene dukate, se on potika na obali Drima in najde z družino skromen zaslužek pri izdelovanju košar. »E gospodine beše onda lepo vreme a sega ič si nemam, nočeska mi se rodilo opet malecko, daj mu neko dinarče.« V šotoru so bile zbrane umazane ciganke in pri eni izmed njih je vekalo na prsih mlado cigančce. »Tatko mu si rodi na begovskoto imanje«, je rekla mati, in otrok je dobil po nekoje dinarče. Goričan Jože, ki upravlja trebilnico, mu je dal celo desetico.

Trebilnica na Drimu

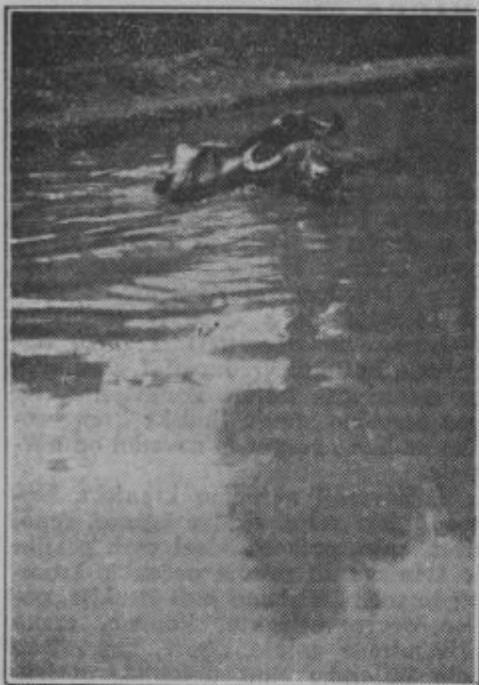
Sploh je Jože dober prijatelj ciganov. Če trebilnica potegne iz Drima kakšno staro železje in drugo ropotijo, jo podari ciganom, ki jo spravijo v denar. Pred nekaj dnevi je trebilnica izkopala iz Drima zaboj vojaških nabojev. Cigančki so iz nabojev iztresli smodnik in ga suše na soncu, da ga bodo kasneje prodali gazdi Milanu-apnarju.

»Ne samo municije, nabojev za puške in topove, tudi vojake oziroma njihove kosti smo že potegnili iz vode, ali so bili Germanci, Srbi, Bolgari — Bog ti ga sveti zna,« mi je povedal delavec. »Cel regiment neznanih junakov«, je dodal Jože. »Hudo je bilo, zelo hudo pozimi pred božičem petnajstega leta. S te strani so bili Bolgari, z one Srbi, pokalo je in grmelo, a mi smo bili v sredini,« se je oglasil stari cigan.

Med vojno niso uravnavali Drima, povodnji so bile česte, razsajale so kužne bolezni in lakota. Mnogo je pomrlo ljudi in živali — uresničenje apokalipse. Ribe so imele dovolj hrane, dokler tudi med nje ni zašla bolezen in so množinstveno poginjale.

Tam ob vrbi oprezuje siva čaplja za plenom. Iz obalske luknje pogleda tol-

sta podgana, nekaj časa opazuje, skoči v valove in zgrabi mrtvega raka. Za njo pridejo na sonce druge — in že je cela družina na pesku pri igri, ne me-

Bivoli v Drimu

neč se za ropot trebilnice in cigansko družino v bližini. Kragulj, pritisnjen ob veje sivega topola, je zapazil plen, se bliskovito vrgel med podgane, ki so med cviležem planile v luknje, toda ena mu je obvisela v krempljih in kra-

gulj je odletel s plenom daleč v močvirje.

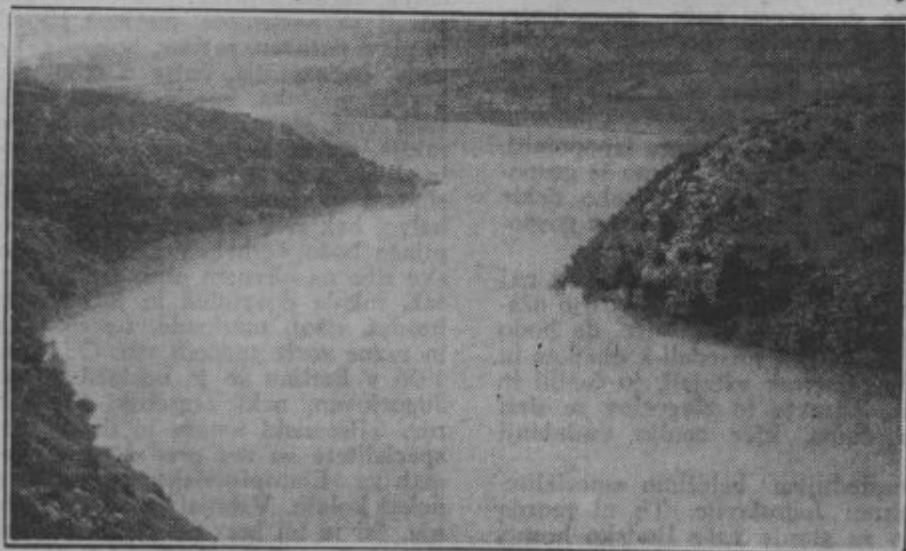
Rod mladih račic se potika ob bičevju. Budno pazi stara raca na vsak najmanjši gib na vodi in v zraku. Sumljiv šum, senca leteče ptice in že so se račice skrile v bičevju. Prihuljeno se je približal obali maček potepin, raca ga je zapazila. Težko vzleti in se skoraj nato spet spusti na vodo. Tu se nerodno obrača sem in tja, potaplja in premetava kakor ranjena, da na ta način izvabi mačka potepina proč od kraja, kjer je mladina skrita v bičevju.

Veselo vriskanje in po Drimu prive-slajo kajakaši v malih čolničkih. Namenjeni so tja doli proti Skaderskemu jezeru in dalje do morja. Maček je pobegnil, a stara raca se čudi tem prikaznim novega časa. Nič kaj preveč se ne boji, saj lovci ne pridrve s čolni tako neoprežno in veselo po reki, ampak se privlečejo oprezno ob obali skozi bičevje. Torej ti ljudje niso nevarni.

Star cigan se počehlja po glavi in pravi: »Kako ti je čuden ta moderni svet, posebno ti Germanci in Englezi. Vsak dan jih nekaj pridrvi v čolničkih po Drimu, včasih se kdo tudi prevrne ali nič za to. Ej, namesto da sede po mestih v kavarnah in vživajo, so prišli v te naše divje kraje.« Kdo bi njemu, ki je služil pri Ethem begu na Bivolar-nici, mogel pojasniti nazore moderne mladine in vživanje v športu!

Drin teče in poplavlja, a ljudje se bore za rodno zemljo.

A. K.

Drin pri Talmorostu

NAŠA NARODNA KUHINJA

(VPRAŠANJE PRAVILNE PREHRANE)

GASTRONOMICUS

N A D A L J E V A N J E

Pomagati je treba s smotno razporejenim trgom, organizirano prodajo in propagando posameznih živil. Z vodo (ne najprej z vinotočcem), kruhom, soljo, sladkorjem, mlekom, mesom, zelenjavo in sadjem morajo biti obskrbljeni vsi kraji. Pri uimah se ne pomaga s par vagoni koruze. Koruzno moko morajo prizadeti zamenjavati za zabelo, mleko za otroke in druge potreščine, pri tem lahko padejo v roke izkoriščevalcem in trpe tako dvojno zgubo. V drugih državah prihaja direktna pomoč, v vagonu je poleg koruze še mast, mleko, sladkor, svečava, zdravila, obleke ali kar manjka osirotelim. Za one, ki nimajo svojega ognjišča, morajo biti urejena javna gostišča, ki v prvi vrsti nudijo zdravo hrano po načelih sodobne prehranitvene vede. Če že ne o živiloznanstvu vsaj o ravnanju, odpremi, vzkladiščenju in prodaji živil bi se morali poučiti vsi oni, ki imajo opravka z živežem, producenti, prevozniki, trgovci, prodajalci. Manipulacija s cenami od producenta, veletrgovca, maloprodajalca do hotelirjev in gostilničarjev naj se giblje v mejah dovoljenih dobičkov. In nadzor nad vsem!

Levji delež na narodni sreči morajo končno doprinesiti naše gospodinje, kuharji in kuharice (gostinsko osebje) s svojim strokovnim znanjem, da se doseže pravi namen — zdrave in zadovoljne jedce.

Kuhinjski pouk se mora izpopolniti, razširiti, vse premalo imamo še gospodinjskih šol in tečajev. Vsako dekle bi se moralo praktično izučiti v gospodinjstvu in kuhanju.

Tam kjer imajo skupno ognjišče, naj gospodinja s svojo iznajdljivostjo ožari lica okoli družinske mize, da bodo člani z veseljem prisedali k obedom in z zadovoljstvom vstajali, jo častili in hvalili. Zdravje in blagoslov se drži onega doma, kjer cenijo vsakdanji kruh.

V naslednjem beležimo »specialitete« širom Jugoslavije. To ni morda merilo za stanje naše ljudske hrane, kajti ponekod so ljudje daleč od teh dobrot. Primanjkuje jim najpotrebnej-

zdrav, normalen razvoj. Ali znanstveno: človek rabi dnevno približno 2500 g vode, 500 g ogljikovih hidratov, 100 g beljakovin, 50 g toščice in 25 g raznih soli. Poleg tega mora hrana vsebovati vitamine (dopolnila) A, B1, B2, C, D, E in druge, ki so jih že odkrili ali še bodo odkrili. Hrano ocenjujemo nadalje s številom kalorij (izrabe toplotne energije) in z »Nem« (nemško: Nahrungs-einheit-mittel), 1 Nem odgovarja hranilni vrednosti 1 g zdravega materinega mleka. Ponavljamo, da ima resnično stanje ljudske hrane velike razlike navzgor in navzdol od normale.

V Sloveniji najdemo kranjske klobase, kislo zelje, ajdove žgance, repo, ričet, kašo, polento, ideal vseh gostiln je svinjska ali telečja pečenka, krompir in solata, čislamo tudi štruklje, potice, ocvrte piščance, kopune, razne privandrane golaže, obare, kot pijačo belo štajersko vino, dolenski cviček, tokc, mnogo žganja, manj mleka in sadja. Med Hrvati predstavlja višek »šindeljbraten«, odojak na ražnju, karmenadelj, kuhana koruza, mrkve, lubenice, madž, porkelt, teleči ili pileči paprikaš sa umokcima, janjetina in mnogo vina. V Srbiji je upoštevana čorba, sarma, djuvec, pilav, podvarak, pasulj sa pastrmom, punjena paprika in plavi patližan, rajčice, boranija, kajgana, papazjanija, čufte u sosu, djulbastija, musaka, burek, čevap, sladkiš vseh vrst, slavna kafa, meka in ljuta rakija, sir sa kajmakom, jogurt, voće in vino. Po vsem jugu, največ med muslimani najdemo orientalske slaščice, halvo, baklavo, sadje v karamelu, kot pijačo bozo, šerbet. V Dalmaciji morske ribe na olivnem olju, redkve, grašak, mlada povrtnina in južno sadje, brodet, rižot, marinade, testenine, sir in razne sorte močnih vin. Olimpiade 1936 v Berlinu se je udeležil en sam Jugoslovčan, neki zagrebški šef kuhinje. »Bosanski lonac« in druge naše specialitete so mu predvsem pri tekmah za »Eintopfgericht« pomagale do nekaj kolajn. Vzbujal je obče zanimanje, žal je bil brez pravega materiala, pomočnikov in predpriprav.

Gornji seznam ni popoln, kaže le pot na tisto, ki se ga še niso lotili pose-

mezni strokovnjaki, da bi ga pregledali, pretehtali in ocenili ter izsledke in beleške morda zbrali v praktični knjigi narodne kuhinje. Tu so še globoko v zemlji sladke koreninice tudi za imenoslovce.

Zbrani material bi bil važen pri reševanju ureditve prehrane, pri pouku, propagandi živil in sestavljanju praktičnih kuhinjskih navodil in receptov.

Statistični podatki o porabi raznih živil v posameznih krajih so važen dokument o dejanskem položaju. Ko bi primerjali te množine s številom prebivalstva, s tabelami o gibanju tamošnjih tržnih cen, zavarovanih vsot de-

lavskih mezd in z drugimi pripomočki, bi se dalo zaključiti sliko, najti vzroke in pot za izboljšanje.

Kriza in nezaposlenost bi se omilita, ker zahteva urejevanje tega vprašanja pospešen in pravilnejši gospodarski in denarni krožni tok s smotno porazdelitvijo dobrin.

Država mora najti način, ki bo odgovaljal našim krajem in ljudem, pri organizaciji pa nas morajo voditi predvsem gospodarski, biološki in narodno-obrambni oziri. Ker smo pretežno agrarna država, nam ta naloga ne more in ne sme biti težka in neizvedljiva.

ZA STOLETNICO ACHILLE MILLIEN

V stari francoski pokrajini Burgundiji kurijo vsako leto okoli binkošti po vrhovih kresove v spomin na junaški odpor Galcev proti vpadu Julija Cezarja. Na čelu dolgega spreveda gredo v belo oblačene mladenke, da zažgo grmade, na kar se prične veselo rajanje okoli ognja. Po mnogih drugih pokrajinah se ta obred vrši na dan Janeza Krstnika (J. d. Débats 31, V, 37).

Na slovanske šege te domišli navađa iz okolice Neverse, kjer je slednji otrok še nedavno poleg krstnega imena nosil tudi »otčestvo« kot na Ruskem: to zdaj uvajajo uradno pri nas. V istem področju (Nivernais) je do pred kratkim obstajala druga. Poljski pravnik in arheolog jo je skušal tolmačiti kot posledico barbarskih vpadov: Svebi pomešani s Slovani so se nemara nastanili v omenjenem predelu Galije, kjer večina vasi nosi ime po ustanovitelju (Bibliotheka Warszawska, I. I. 1865).

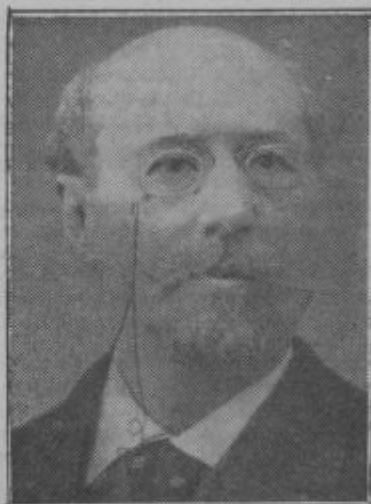
Nadaljnjo nivernsko navado, pastirsko koledovanje, nam je v 8 kriticah predložil tam kajšnji rojak Achille Millien (1838—1927), od teh sem tretjo ponášil (La Quête des pâtres, coutume nivernaise):

Ohlapen plašč najmlajšega obdaja
spleten iz vitkih brez, iz lesk, rakit,
pod njim pastirček gine ves pokrit.
On predočuje nam Kraljico maja:
v zeleni halji tej po selu gre
in tanek prot nalahno v roki maja...
Za maj darujte kaj, ljudje!

Cloveku se kar sami po sebi posilijo župančičevi stih:

Od hiše do hiše hodimo,
zelenega Jurija vodimo...

O tem ostanku staroslovanskega drevesnega kulta glej F. Marolt, Slovenske narodnoslovne študije, II. zv. Tri obredja iz Bele Krajine (1936). Da je čaščenje dreves pri Slovanih obstajalo, se duhovi go-

ACHILLE MILLIEN

ših časov, pripoveduje menda nekje S. Rutar. Istega običaja priče so srbski izraz ladavica = potujoča pevka na Jurijovo, ladati = okoli hoditi in prepevati, kar je zabeleženo taktisto iz Bele Krajine. Cigale pozna še: lada = vpitje, lado gnati. Sami drobci iz poganske dobe in pomladne boginje Lade.

Za francoskega folklorista in hvirnega pesnika sem se zanimal 1921. v Parizu posebno zato, ker je prevajal razne slovanske narodne popevke v svojo materinščino. Med svojimi rojaki je utrjeval mnenje, ki ga je izrekel L. Leger: Slovani so izredno pevsko pleme (Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême) ali pa trditev češkega barda: Kar je slavec med tiči, to je Slovan med narodi... besede, ki jih ponavlja nekje Paul de Saint-Victor in G. Vicaire, (Chants russes, Paris, 1892).

O možu, ki je francoski srbske narodne pesni, smo podli opazili, da je

Beaumont la Ferrière, Nièvre, 3. VI. 1938.
Gospod,

Stoletnico Achila Milliena kanimo proslaviti 4. sept. Na trgu v njegovi rojstni vasi postavimo spomenik. Razpisano je zbiranje prispevkov, podpore so nam zagotovljene, veselice pod milim nebom so napovedane v čast A. Millienu in čisti dobček pojde k zbirki. Prva prireditelj se je vršila pred nekaj dnevi v starem gradu Sauvages in dosegla popoln uspeh: starinske popevke, rajanje v nekdanjih nošah, Millienovi verzji... Prav zadovoljni smo bili z zneskom. — Obenem skušamo Millienovo hišo pretvoriti v muzej. V njej zbiramo knjige, listine, vsakršne predmete, ki so bili Mojstrovci, in seveda, če bi nam vi mogli poslati pretipkan izvod svoje doktorske teze, bi ta utegnula stati na dobrem mestu v muzeju.

Izvolite, gospod, sprejeti izraz odličnega spoštovanja

Vicomte d' Anchald, župan v Beaumont la Ferrière.

Naj ta poslanica služi za povabilo na oznanjene slavnosti vsem onim, ki se jih utegnejo udeležiti. V dolgi vrsti številnih zastopnikov jugoslovansko - francoskega prosvetnega zблиževanja Millien takšno pažnjo gotovo zasluži. Njegovo ime ni več docela neznano v Sloveniji. Spotoma sem kliknil nanj v slavnostni št. SN 8. 6. 22., malo prej v Njivi 25. dec. 1921, končno v Karadžićevi številki 4. II. 1934, a bržkonč še kje. Letos priobči Ibrovčev Strani Pregled, ako ni že zmrznil, mojo razpravo o tem selskem bardu, čigar pesnitev »Labour« je R. Južnič prevzel v Franc. čit. za 5. in 6. razr. sred. šol 1935. S tem, upam, bodo opozorjeni tudi srbski in hrvaški listi, da se primerno spomnijo Lafontainovega tekmeča, ki je slavo pletel vzhodnim, severnim in južnim Slovanom.

Anton Debeljak

KLJEVSKI LETOPIS IN MARETIĆ

V navedeni razpravi je treba popraviti: 1.) Stavek »...Maretić je... ovrgele obe trditvi kijevskega letopisa, namreč, da je bila skupna slovanska domovina v Podunavju za vse slovanske narode kot eno celoto, ...« se pravilno ima glasiti: »...Maretić je... ovrgele obe trditvi kijevskega letopisa, namreč, da je bila skupna slovanska domovina v Podunavju in da je bil izraz Slověne prvotno naziv za vse slovanske narode kot eno celoto, ...« 2.) Stavek: »Do teh rezultatov je Maretić prišel na podlagi temeljitega proučevanja historičnih spisov ... Jordana, ki je črpal iz izvrstnih, ali potem izgubljenih Kasiodorovih spisov, Prokopija in Menandra, ki so živeli v III. stoletju, ...« se v tem odseku pravilno ima glasiti: »...ki so živeli do sred. VI. stoletja, ...« Dr. F. H.

F I R D U Z I

EDA STADLER

I

»Čilim pester tke Firduzi
pesnik perški v mestu Ghasni,
ni preproga, ki on tke jo —
pesem piše, dolgo, krasno;
epos Sah-Name«.

»Firduzi in derviš« je naslovil Askere svojo najboljšo in najfinejšo satirično pesem, ki jo je napisal v odgovor na napade fanatičnega moralista Mahniča. Naš največji epski pesnik se je v tej paraboli skrčil za osebo slavnega perzijskega epika Firduzija, ki pa se je odlikoval tudi po svojem pogumu v življenju in neustrašenosti v umetnosti. Firduzi, to pomeni v perziščini »nebeški« je živel v dobi kompromisov, obdan od slabičev, toda ostal je trden in moč jeklen.

Rodil se je v štiridesetih letih desetega stoletja v znanem mestecu Tus province Korasan. Pokrajina slovi po svojih izurjenih, prvovrstnih tkalcih preprog. Tkanje preprog je umetnost, ki zahteva nebeško potrpežljivost in posebno ljubezen do tega poklica. Odtod najbrž pesniku ona neutrudljiva žilavost, ona tankovestnost v precizni izdelavi najmanjših detajlov, ona potrpežljivost duha in ono bogastvo motivov in bistrost opazovanja, lastnosti, ki so ga dvignile med izvoljence in mu dale moralno moč, da je dolga desetletja svojega življenja posvetil samo enemu velikemu delu, pisanju veličastnega epa Sah-name.

Doba, v kateri je živel Firduzi, je bila silno bojovita in razburkana. Po vedno znova aktualnem, morda prav zato tako pogosto citiranem pravilu, »inter arma silent Musae«, se je moral Firduzi naravnost roditi s poslanstvom genija in nezlomljivo energijo, da je vztrajal v mirnem literarnem anovanju. Okrog slavnega pesnika so besneli valovi razburljivih in znamenitih zgodovinskih dogodkov. Po zlomu novoperzijskega kraljevstva in pod udarci Arabcev so bili nastopili za Perzijo težki časi. Nova kraljevstva so zrastle na ruševinah in se prav tako zopet sesula v prah. V začetku devetega stoletja po Kr. pa je dosegla moč seldžuških Turkov svoj višek. Mahmud Gaznijski je postal silno mogočen. Bil je prvovrsten poveljnik in duhovit državnik. Razširil je svojo moč daleč tja v dolino Gangesa, kjer je islam doživel svojo prvo zmago. Bil pa je tudi velik ljubitelj umetnosti, zlasti poezije, morda pa je ljubil le sijaj, ki so ga lepe umetnosti dajale njegovemu dvoru. Vsekakor pa je bil muhast in nevaren mecen. Kadar je bil slabe volje, je pretila smrt tudi pesnikom. Nič čudnega zato, če je veliki filozof in zdravnik Avicenna rajše begal po puščavah in taval od dvora do dvora, kakor da bi sprejel vabilo vsemogočnega sultana.

Firduzi je bil čisto drgačen. Sanjač in neomamljiv optimist v občevanju z ljudmi,

je vedno mislil najboljše o njih in seveda trdno verjel vladarjevim obljubam. Toliko bolj grenko je bilo razočaranje. Sultan mu je obljubil za vsak dvojni verz po en zlatnik. Pošten in pravičen, kakor je Firduzi bil, ni hotel sprejeti plačila sproti, ampak si ga je izprosil takrat, ko bo svoje delo dovršil. Medtem pa so se kakor hinavske kače vzdignili nevoščljivi, zahrbtni dvorjaniki — nihil novi sub sole — in z intrigami dosegli pri omahljivem sultanu, da je odtegnil zvestemu pesniku svojo milost. Ko je bil tedaj mogočni epos *Šah-name* gotov, je sultan svojo besedo prelomil in ukazal izplačati Firduziju mesto 60.000 zlatnikov le isto število srebrnikov. Toda v dno duše pošten pesnik ni bil kak dvorjanik z uslužno upognjeno hrbtenico. Ni zastoj toliko let živel v viteškem duhu in junaških delih svojih pradedov! Ogorčen in užaljen je razdelil srebrnike med sla in ljudi, ki so mu stregli pri kopanju baš takrat, ko mu je sel prinesel denar. Ko je vladar zvedel za dejanje ponosnega, opeharjenega pesnika je seveda pobesnel in izdal povelje, naj sloni pomendrajo upornika. Firduzi se je z begom odtegnil tem izrednim dokazom hvaležnosti in spoštovanja. Na sultana pa je naslovil satiro, ki je mnogo pripomogla, da glas o Mahmudovi slavi ni prišel do njegovih potomcev tako neskaljen, kakor bi morda sicer bil. Besede pesnikov so večne, rod za rodom jih prebira, kraljestva pa so utonila v pozabi. Še danes čitajo v Perziji one verze, ki jih je v jezi napisal Firduzi in ki se v prozi glase nekako takole: »O osvajalec sveta Mahmud! Z menoj se lahko mišljeno igraš in me zasmehuješ. Toda boj se Boga! Mislil si, da se ne bo nihče upal nastopiti kot tožnik zoper tebe, kronano glavo. Pozabil pa si na moje bliske duha in ostri meč mojih besed...« In konec te slovite Firduzijeve satire se glasi: »Naj ubožnejši pesnik ni brez obrambe, njegovo zasmehovanje te spremlja, o sultan, do vesoljne sodbe. Žalujoč moj pepel bo na sodni dan pred Alahovim prestolom obnovil mojo tožbo: »Gospod, pusti njega goriti v peklju, meni pa podeli rajsko veselje«.

Ko je pesnik zapisal tako trde besede, je bil tudi upravičen. Bojeval se ni namreč iz osebnih razlogov, niso ga vodili sebični motivi: kraljevski honorar, ki mu ga je obljubil sultan, je hotel porabiti v socialne namene, olajšati je hotel bečo svojih sočlud. Hotel je zgraditi velik kamenit jez v svoji domovini, da bi zaščitil polja in vrtove kmetov, pa bi se dvignila rodovitnost in donosnost domače grude. Ta velikopotezni načrt aktivne ljubezni do bližnjega je nosil Firduzi v svojem srcu prav od otroških let. Porajal se je v inteligentnem dečku v onih dneh, ko je brezskrbno sedel ob reki, ki je včasih tako mirno tekla mimo, ki pa je ob času poplav napravljala toliko škode in gorja. In takrat je sklenil pomagati in je vse svoje življenje in delo posvetil uresničenju tega načrta.

»V dvakrat 60.000 vrstah sem opeval boje mož, ščite, sulice, lok in puščice. Pel sem o slavi vojščakov, o njih delih, njih junaštvih, o Rustemu-silnem slonu, o Samu in Salu, o nepremagljivem levjem bojevniku, morilcu Turkov Guderu in njegovih osemdesetih otrocih...«

Tako piše Firduzi sam o vsebini svoje *Knjige kraljev, Šah-name*. In postal je njegov ep visoka pesem heroizma: junaštvo opeva in viteško zvestobo. Pa ne samo to. Plemenitost duha, žrtvovanje samega sebe velikemu cilju, dobroto, človečanstvo, čistost duše, tragično neizprosno usode, gorje človeškega življenja, nikdar utešeno hrepenenje po nedosegljivih idealih in večni boj med dobrim in slabim, med lučjo in temo oblikuje Firduzi nadvse mojstrsko in strastno, zdaj v preprosto nežnih, zdaj v kričeče pisano se prelivajočih barvah. Njegove slike so elementarne in mogočne, pa tudi čudovito nežne in fine. V Firduzijevem delu se zrcalita jeza in ogorčenje nad človekovo zlobo pa občudovanje in navdušenje za njegove velike čine. Pred nas stopa večni dualizem v svojem neprestanem boju: »Luč in Tema, dva principa, ki se borita v vseh časih in v vseh oblikah za nadvlado v človeški družbi.

O KRITIKI RAZPRAVICE „ODKOD IME SLOVENI?“

DR. FRAN HERC

G. prof. Ivan Koštial je priobčil v 5. številu 24. knjige revije »Življenje in svete« z dne 1. VIII. 1938 kritiko moje razprave »Odkod ime Sloveni?« objavljene v 24. številu 23. knjige omenjene revije z dne 13. VI. 1938, na katero odgovarjam, da vztrajam pri svoji razlagi postanja imena Sloveni in obenem podajam še nekatere pojasnila.

Kakor sem pred dvema letoma po razgovoru o imenu Sloveni z g. ministrom dr. Vošnjakom ugotovil, sta mi razpravi g. prof. I. Koštiala »O sorodstvenih razmerah Jugoslovancev in g. dr. Bogomila Vošnjaka »Študije k problemu jugoslovanske narodne misli«, izšli v goriški »Vedi« 1. 1913 in 1. 1914, dali pobudo, da sem začel za svetovne vojne proučevati ime Sloveni, a katerim se edino da označiti, da tvorijo Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari od pamtveka en narod. O tem je potem v Pragi 1. 1937 izšla knjižica »Dr. Tomislav Koković: Narodno jedinstvo Srbâ, Hrvatâ, Slovenaca i Bugarâ, posmatrano sa historijskoga stanovišta. Sa dvema kartama«, toda brez sledečih citatov, ker »Veda« ni bila pri roki od izbruha svetovne vojne in še dolga leta po prevratu. Prof. I. Koštial pravi namreč v že omenjeni razpravi: »Dasi južni Slovani niso antropološko prav enotni, smemo vendar že iz velike sorodnosti njih narečij (jezikov) sklepati, da so bili prvotno eden

zam narod...« (»Veda«, III., 591). Dalje: »Nekdaj je veljalo ime Slovence za vse Jugoslovane« (593). Dr. B. Vošnjak trdi v že omenjeni razpravi: »Pravo narodno ime je in ostane slovinsko, hrvatsko in srbsko ime pa postaja vedno bolj državno in politično. Ni treba še dostaviti, da je slovensko ime ekavska oblika slovinskega imena.« (»Veda«, IV., 22). Potem: »Prodan misli, da je ime Srb in Hrvat strogo državnega značaja, ni pravo narodno ime. Sklepiti je, da misli pri tem na ime kulturne nacije, na slovinsko ime, ki bi bilo edino pravilno.« (30). »Pravo starodavno narodno ime je slovinsko ime« (33). Dr. Vošnjak ima tu v mislih ime Slovini v ikavski obliki.

O pomenu in važnosti imena Slovence za južne Slovence sem se za svetovne vojne posvetoval daleč preko čeških mej z znanim češkim profesorjem slovanske arheologije na Karlovi univerzi v Pragi, z dr. Luborjem Niederlem, kateri mi je pri slovesu v svojem kabinetu dejal: »Kako lepo bi bilo, ko bi južni Slovani zopet sprejeli svoje staro častljivo ime Sloveni.«

Rojstni kraj velikega slovenskega vladike A. M. Slomška Slom mi je dal pobudo, da sem se lotil razlage, odkod ime Sloveni?

Preje nego sem prišel do tega, da izraz Sloveni pomeni prebivalce na slovih, t. j. hribih, holmih, gorah, sem pregledal mnogo leksikonov in strokovnih knjig ter sem se — sem jurist — posvetoval z filologi, kar mi je bilo mogoče kot uradniku na knjigah zelo bogate Narodne in vseučilišne knjižnice v Pragi.

Da zraven slovanskih izrazov stavim tudi njim odgovarjajoče latinske, to je zato, da se vidi, kaj so se oboji izrazi vzporedno razvijali, kar je važno znati iz kulturnehistoričnega stališča.

Človek je opazoval prirodo in zdelo se mu je, da zemlja tako rekoč daje iz sebe sla-ti (cellere) ali pošiljati razne trave in med temi tudi proso, oves, rž, pšenico, iz katerih si je pripravljala hrano.

Iz zemlje sla-ne ali poslane trave postanejo sla-ma, ruski соло-ма poljski slo-ma (calamus), med temi i proso, oves, rž, pšenica, ko dozori, se požanjejo in zmlati.

Človek je svojo leseno kolibo pokrival s sla-mo, prleški s slo-moj, in del strehe, kjer se obe strmi strani stikata in je posebno dobro s sla-mo pokrito, da bi ne teklo v kolibo, je sla-mé, sle-me podobna izprememba kakor je popel pepel, gornjelužisko-serbski slo-mjo (culmen).

Iz besede sle-me je po analogiji grem, grob, ali iz njene variante, iz besede slo-mjo postala beseda slo-m (culmus). Na vsak način je beseda, slo-m

v sorodstvu z besedo sle-me, odnosno z njeno varianto, z besedo slomjo in se torej ne sme zamenjati s srbskohrvatsko sestavljeno besedo slom (s + lom, slo-miti), ki pomeni toliko kakor debacle, polom.

Skupno historiji znana slovanska domovina je bila na ravninah srednje evropske Rusije. Ko so se slovanska plemena razmnožila, so se začela razširjevati in so prišla v hribovite kraje severno od Karpatov. Hrib se je njim zdel podoben slemenu in so ga nazvali sle-me, pozneje slom. Slovanska plemena, ki so se naselila na hribih, t. j. slomih, so nazivali Slomène (Slomjene), in ona, ki so prebivala na ravninah ali poljih, Polène (Poljene).

Da sta izraza sle-me in slom zares nekdanj označevala hr.b, odnosno holm, goro, so dokaz za to imena gor, ki imajo nazive Sle-me in Slom.

Hrvati delajo izlete na goro Sljeme pri Zagrebu. Predniki matere škofa A. M. Slomška so bili rojeni na hribu Slomenu in škof sam pa na holmu Slomu. (Prelat dr. Fran Kovačič: Anton Martin Slomšek. Celje 1934. Del I., str. 14, 15).

Iz historije razvoja jezika je znano, da so se večkrat samo ena, dve, tri besede na gotovem kraju in v gotovi dobi izpremenile in da je kljub temu ostal njen pomen neizpremenjen ter da so se nekatere stare besede morale umakniti novejšim.

Beseda Slomène (Slomjene) se je izpremenila v besedo Slovéne (Slovjene), kakor se je izpremenila beseda slamjača — mala iz slame spletena posoda — v besedo slavjača, beseda tamno v besedo tavno i.t.d. ali z drugimi besedami: deblo slom se je izpremenilo v deblo slov. Pomen je ostal isti, namreč slom in slov značita hrib, holm, goro. Prebivalce na slovih so začeli potem nazivati Slovéne (Slovjene).

Da se je z izrazom slov zares nekdanj označeval hrib, odnosno holm, gora, to dokazujejo že nekateri nazivi, izpeljani od debila slov-, kakor je izraz Slov-ac naziv za goro južnozahodno od Beograda, izraz Slov-če naziv za vas v hribih južno od Ljubljane ter izraz Slov-eč naziv za vas istotako v hribih severno-vzhodno od Prage.

Iz navedenega je razvidno, da izrazi sle-me, slom, in slov značijo hrib, holm, goro in da so tudi med sabo v sorodstvu ter da je torej opravljena verjetnost, da izraz Sloveni znači prebivalce na slovih, t. j. na hribih in gorah.

FOTOAMATER

Novo življenje v mariborskem fotoklubu

Letošnji Mariborski teden je nudil obiskovalcem mnogo, zlasti sta dvignili prireditev kulturna razstava in razstava fotografij. Fotoamaterji so imeli vse dni neobičajno veliko obiskovalcev. Če naj sodimo uspeh tudi po prodanih slikah, je treba zapisati, da je imela razstava rekorden uspeh. Pred leti je spodbudil v življenje mariborske fotoamaterje njihov pobratim iz Ljubljane. S prihodom Marjana Pfeiferja v Maribor so dobili Mariborčani vneta organizatorja in so mu poverili predsedništvo Fotokluba. Uspeh dela poživljene mlade fotoamaterske organizacije je bil že na tem »tednu« dovolj zgovoren.

Vseh razstavljalcev je bilo 13, ki so pokazali 120 povečav. Vsa razstava je bila prirejena iz motivov, nabranih po Mariboru in okolici. Bila je lepo urejena, slike so se menjavale: pokončni in ležeči formati, bile pa so enako kovinasto okvirjene, po večini v formatu 30 x 40 cm.

Arko Jože je prikazal tri motive iz Dravske doline. Prav posrečen je prizor kmetov ob brani. Bertonec Vlado se je predstavil s sedmimi slikami. Njegov vinograd se diči z lepo ujetimi oblaki. Pogled na Pohorje pa ima posrečeno štafazo štirih izletnikov. Cizelj Vlado je mariborski rojak, zadnje čase pa slušbuje v Zagrebu. Seveda je rad pokazal nekaj motivov iz svoje bogate zbirke. Značilno za življenje na našem severu so splavarji. Močan je tudi pogled na Maribor: v ospredju reka Drava, nad mestom pa se v ozadju boči dravski most. Podčrtati je treba tudi uspeh s slikama »Motiv s pokopališča« in »Skakalni stolp na Mariborskem otoku«. Janežič Rudolf nam ohranja med drugim tudi mariborske zgodovinske zanimivosti. (Stari stolp in več pogledov v stari Maribor.) Enaindvajset del razstavlja Kovačič Jože. Ima smisel za skrite koticke, ki jih ujame v svoj aparat od zanimivi razsvetljavi. V starem predelu Maribora je ujel nosača. V Splavarski ulici je doma tiha intimnost. Posrečen izrez je slika Nad strehami: le trije skromni, a lepo povezani in porazdeljeni elementi: kos strehe, nekaj metrov telefonske žice in kompozicija oblakov. Pekrsko Kalvarijo je postavil za živahno plahto — za cvetočo ajdo.

V času razstave so posamezni razstavljači dežurali in vodili nadzor nad slikami. V času, ko sem bil na razstavi je bil občinstvu na razpolago z informacijami član Fotokluba gosp. Pavšič Drago. Po imeniku je razvesil sedem fotografij. Mladi gospod se je čutil seveda zelo zadovoljnega, ker je bilo za njegov motiv »S Koroške ceste« toliko zanimanja. Dobil je kar 5 naročil raznih rodoljubnih posetnikov, ki žele svoja stanovanja okrasiti z motivi iz domačega okolja.

Krepak posnetek so tudi Pavšičevi »Orabi na Dravskem polju«. Da je povečal mogočnost vpreženih konj je snemal kleče. (Spodbuda za premnoge naše fotoamaterje, kako povečati učinke na sliki.) Meni je bil najbolj všeč prizor s Treh ribnikov, kjer sta se zavidljivo posrečeno menjavala kontrasta luči in sence. — Pivka Franjo je ujel Maribor s ptičje perspektive, prikazal je lep posnetek Mariborskega otoka Njegov »Motiv s parka« pa bi bil še bolj poživljen, če bi bil posadil na klopico osebo s kakim delom (ko plete nogavico, čita knjigo ali časopis. Posnetek s štafazo močno oživi). — Predsednik Pfeifer Marjan je snemal po mestnem središču in pokazal današnji Maribor. Tudi on je krepak z Motivom ob Dravi (s splavarji in mostom). Pitsch Karel je mož s popotno palico. Obredel je ves okoliš in prikazal mariborsko okolico: Pohorje, Ptuj, Boč, Ruško koč. Koliko povzdignejo pokrajino lepo zajeti oblaki, kaže njegovo Dravsko polje. Njegova fotografija z napisom »Fala« pa je posneta z višine in nudi pogled na dolgo, stisnjeno dolino. Tako je živa, da te kar zamika tja, kjer se rodi električna iskra. Prav žal mi je bilo, da je blagajnik mariborskega Fotokluba Ralca Milan prikazan z eno samo sliko. Njegova »Labudja družina« je imenitno uspel posnetek iz življenja v parku: oče labud z materjo prevaža po ribniku negodno družino petih labodičev. Sodim, da je ta slika med najbolj uspešnimi. Simontič Drago ima dolgo serijo slik. Glavni trg, kjer je ujel prizor, ko barantajo z glinasto posodo, je pramal! Silno všeč mi je bil tudi izrezek v zvoniku stolnice: del zvona, vrh in ogródje nosilcev za zvon. Nič več, pa močno učinkovito. Pohvalo mu izrekam tudi za »Pristan«. Uspešen je bil nadalje njegov obisk v cerkvi Sv. Treh kraljev, kjer prikazuje pogled na kip. Weixl Stanek je dobro zabeležen dvakrat (Pogled na Maribor in Gorca). Poslednji v seznamu razstavljalcev pa je Wutolen Anton. Tudi on je pohitel na Falo, v parku pa je posnel breze. Srčkan motiv.

Mariborski fotoamaterji so dokazali, da se stavljajo s svojimi fotokamerami v službo skupnosti. Opozarjajo na mnoge prezanimive koticke svojega lepega kraja. Oblikujejo okus širokih plasti. Posetniki so bili navdušeni in niso štedili s pohvalo. Prav je, da bodo vseli najboljše posnetki v mnogih stanovanjih. Kakor sem videl, so kupovali slike tudi gostje od zunaj. Poživljenega dela pri mariborskih tovariših bodo veseli vsi slovenski fotoamaterji, prav tako, kakor so bili zadovoljni ob pregledovanju njihovih motivov na razstavi.

Jože Župancič

FILATELIJA

Nagrajenci z letošnje razstave znamk v Ljubljani

Velika razstava znamk, ki se je nedavno zaključila, je doživela zelo lep uspeh. Obiskalo jo je rekordno število gledalcev, tako da je bil tudi gromotni uspeh prav zadovoljiv. Razsodišče, ki so ga tvorili, naši najboljši strokovnjaki, je ocenilo razstavljene zbirke in nagrajilo naslednje razstavjalce:

Zlati kolajni sta dobila Vilko Franc iz Ljubljane in dr. M. Radivović iz Beograda, prvi za zbirko znamk letalske pošte, drugi za klasični studijski material Črne gore.

Pozlačene kolajne so prejeli prof. Mony Azriel iz Beograda za zbirko stare Srbije, direktor Slavko Veselić iz Beograda za studij slovenskih znamk in dr. Arzen Čubinski za študijsko zbirko jugoslov. znamk po različnem zobčanju.

Srebrne kolajne so dobili Erwin Zwerger iz Dubrovnika za zbirko Pen-klubovih znamk, Miroslav Bruckner iz Zagreba za zbirko znamk v korist fonda za zatiranje tuberkuloze, raka in gobavosti, Ing. Karl Marne za svojo zbirko ev. znamk in Rajko Prinčič za dobrodelne znamke naše kraljevine in za posebno okusno opremo istih. Poleg tega je prejel g. Prinčič za opremo znamk tudi častno posrebrano plaketo, darilo Novosadskega filatelističnega društva.

Bronaste kolajne so prejeli Jože Možina, magistratni uradnik iz Ljubljane za zbirko Slovenije, Miloš Lončar, iz Ljubljane za zbirko Avstrije, Italije in Rusije, ki bi pa zaslužila večje odlikovanje z ozirom na trud in delo, ki je bilo vloženo v to zbirko. Werner Eckstein iz Ljubljane za zbirko Nemčije in nemških dežel, Franjo Počakaj iz Šmarja pri Jelšah za studij 15 in 20 kronskih slovenskih znamk, Julij Bar iz Ljubljane za zbirko slovenskih znamk po katalogih Michela, Senfu, Boreku, Steinerju in Yvertu, Lujo Herman iz Zagreba za generalno zbirko nerabljenih jugoslovanskih znamk, Aleksander Konpa za specialno zbirko pretiskov na jugoslovanskih znamkah.

Spomenice so prejeli Slavko Grmovšek iz Ljubljane za koroške žige, Franc Arhar iz Šiške za znamke ob sokolskih zletih, Pavel Anderlič iz Ljubljane za spominske žige na celinah.

Bronasto kolajno za literaturo so prejeli Miodrag Pešić iz Beograda kot avtor knjige »Zgodovinski pregled poštinih znamk Jugoslavije«, dr. Simić - Vakanović iz Zagreba za Almanah iz leta 1937, Vjekoslav Trbarić iz Šabca za knjigo »Mladi filatelista« in Jugoslovanski filatelistični savez za društveno glasilo »Filatelista«. Častno bronasto plaketo Novosadskega filatelističnega društva je prejel za opremo svoje knjige Miodrag Pešić iz Beograda.

Spomenico za literaturo je prejela firma Balkan Stamp Halm-Levi iz Beograda za specijalni katalog jugoslovanskih znamk s slikami.

Ocenjevalni odbor je izrekel zahvalo direktorju PTT v Ljubljani in tiskovnemu referentu A. Gabru za obe krasni zbirki Slovenije, ki sta bili razstavljeni izven tekmovanja. Ljubljanskemu filatelističnemu klubu čestitamo k uspehu, ki ga je dosegel. Upamo, da bo prav kmalu spet priredil kakšno razstavo, še v večjem obsegu, kakor je bila ta. B. R.

Nove znamke po vsem svetu

MADAGASKAR: Poštna uprava je pred kratkim izdala posebno serijo spominskih znamk. Na njih je slika prvega guvernerja in vladna palača v Antanarivu. Znamka za 35 centimov je zelena, za 55 c. vijoličasta, za 85 c. rdeča, za 80 c. rjava lila, za 1 frank karminski, za 1.75 fr. ultramarinska, za 2.15 fr. rjava, za 3.65 fr. temno zelena in rdeča, za 50 fr. pa sinja in rdeča. Verjetno je, da bodo filatelisti poslednjo vrednost kupovali kar na debelo.

MAVRETANIJA: K dosedanji seriji sta izšli dve dopolnilni vrednoti, in sicer zelena po 35 centimov ter škrljasta in sinja po 1.75 franka.

MEHIKA: Za kongres, ki se bo ukvarjal z regulacijo mest, je poštna uprava izdala rjavo znamko po 5 centavov s sliko mesta iz ptičje perspektive. Razen tega je izšla v isti namen tudi rdeča znamka za letalsko pošto po 20 c.

NAEHA: Poštna uprava te indijske vазalne države je pretisnila novo serijo znamk Britanske Indije z napisom »Nabha State«. Vrednote nove serije so naslednje: škrljasta po 3 piese, rjava po ½ ana, temno zelena po 9 piesov, karminasta po 1 an, oranžna po 2 a., vijoličasta po 2½ a., zelena po 3 a., rjava po 4 a., zeleno sinja po 6 a., temno vijoličasta po 8 a., vinsko rdeča po 12 a., rdeče rjava in škrljasta po 1 rupijo, rjava in škrljato rdeča po 2 r. ter indigasta in temno zelena po 5 r. — Znamki po 9 piesov in po 1 an sta tudi dobili še posebe pretisk »Service«.

NOVA KALEDONIJA: Ta francoska kolonija je dobila v dosedanji seriji novo vrednoto, in sicer sinjo in karminasto po 55 centimov.

SIRIJA: Za desetletnico prvega direktnega poleta iz Marsella v Beirut je izšla posebna spominska znamka za letalsko pošto po 10 plastrov v zeleni barvi. Naklada znaša 40.000 kosov. Od tega je 30.000 navadnih znamk, 10.000 pa jih je izšlo v posebnem bloku s priložnostnim napisom.

SMRT JUNAŠKEGA DALMATINCA

Bil je mož poštenjak Dalmatinec, ki se je mučil v Ameriki v Panamskem prekopu. Nazadnje je prišel težko bolan v domovino. Zatekel se je v našo bolnico, iskal je pri nas pomoči, ki mu je nismo mogli dati. Kot pacient je bil potrpežljiv in velikodušen. Do zadnjih dni je trpel vse z nasmeškom: bolečine, vročino, kašelj, pomanjkanje apetita, diareje in drugih sto nadležnosti. Nato mu odpove vse. Ko pridem neko jutro v sobo, zapazim, da se je spremenil v obraz. Postal je zabuhel. Nič več ni kazal zdravih dalmatinskih zob izpod temne polti, umolknil je. Tako stanje traja teden dni.

Osmi dan popoldne sklene umreti in sicer umreti kot se možu spodobi. Najprej si naroči brivca, da ga obrije za smrtno uro. Nato pokliče bolniškega strežnika, ki mu uredi obleko in kovčge, kot da odhaja v Dalmacijo. Tovarišu iz sobe, nekemu slovenskemu dijaku, diktira oporoko. Nato se ves preobleče in si zaveže kravato. Pokliče dežurnega zdravnika, se pred njim obriti in oblečen vsede na stol, izroči oporoko ter par dragocenosti v vakrovki, lepo se zahvali vsem zdravnikom in sestram in sedeč na stolu čaka zadnje ure.

Sobolnikom je povedal, da je vse priprave izvršil zato, da ne bo z njim dela po smrti. Bolniki mu prigovarjajo, naj se vendar vleže v posteljo, ker do konca ne bo mogel vzdržati na stolu in da je čisto navadni stol brez elektrike. Resnično, niti humorja ni manjkalo v zadnji uri tega junaškega siromaka. Udal se je šele na argument, da je škoda tako lepe obleke, ki jo lahko zapusti bratu. Oblekel je nočno obleko, se vlegel v posteljo in tri ure za tem, ob deveti uri zvečer, resnično izdihnil svojo veliko dušo brez najmanjšega nemira.

To je bila edina smrt, ki tudi na sobolnike, ki gledajo v vsakem mrtvem svojo usodo, ni depresivno vplivala. Smeje so mi pripovedovali drugi dan, koliko truda so imeli, da so ga spravili s stola v posteljo. Pri moji duši, Sokratova smrt ni bila bolj junaška od smrti nšega Dalmatince. Smrtni strah, smrtna borba, ničesar o tem. Ti ljudje bi bili sposobni iti peš do groba, se vleči v rakev in tam počakati konca, da ljudje ne bi imeli posla z njimi še po njihovi smrti. To so velikodušni, junaški, vestni in socialni možje. Vse naredijo mirno in s premislekom. O tem in drugih primerih »kako ljudje umirajo« poroča zdravnik v zadnji številki »Dela proti tuberkulozi«, ki je najcenejša slovenska revija. Celoletna naročnina samo din 10, naroča se pri upravi: Narodna protituberkulozna liga v Ljubljani, Miklošičeva cesta.

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Pijača k jedi

Brez pijače se cena obeda zviša za 15 odstotkov. To vljudno opombo srečamo še dandanes na jedilnih listih javnih lokalov, čeprav gospod »višje« ne zre več prezirljivo na goste, ki pijejo samo sodavico. Naj si bo alkohol ali sadni sok, pijača k jedi ni priporočljiva. Jedi naj zobje izdatno zmeljejo, čim počasneje, tem bolje. S tem, da ostanejo dolgo v ustih, se temeljito pomešajo s slino. Slina vsebuje prebavne fermente, ki želodcu in črevesju znatno olajšajo delo. Nezadostno žvečenje in slabi zobje so pogost vzrok želodčnih bolezni. Dobro prežvečeno jed požremo s pomočjo sline, v trenutku, ko dobimo zavoljo oslinjenja dražljaj, da bi požrli. Če k jedi pijemo, tedaj ne prežvečimo dobro in jedi ne oslinimo zadosti, ker spravi pijača jed v želodec. To je torej pravo goitanje. Želodec potem težko prebavlja in tem težje, ker se želodčni sok razredči s pijačo. Pijača k jedi pospešuje tudi razširitev želodca.

—zdr

PRAKTIČNE NOVOTE

Gorčica se je posušila

Vroče klobasice so na mizi in zadovoljni sežemo po posodi z gorčico. Kakšno razočaranje: gorčica se je spet posušila in je nerabna. Pod vplivom zraka se stvorila gorčica skorja, ki postaja od dne do dne debelejša. Pogostoma so že poskušali odpraviti to zlo z novimi oblikami in zapirali posod. Toda najpreprostejši način

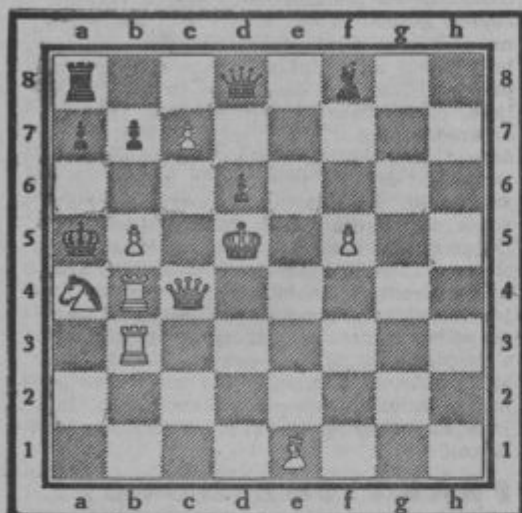

je ta, da spravimo gorčico v zvezo s kisom. S tem, da kis izhlapeva, ostaja površina gorčice vedno sveža. V posodo vdelamo zato majhen oddelek za kis. Dočim so bile dosedanje posode za gorčico iz porcelana, so spravili v novejšem času na trg raznobarvne posode iz umetne smole, rezopala. Te posode so lep okras za mizo. Izdelujejo jih skupaj s pladenjčkom in imajo v notranjosti predalček za kis. K posodi spada pokrov in žlička enake barve. Če uporabljamo to novoto, smo lahko sigurni, da nam gorčica ne postane skorjasta.

PROBLEM 250

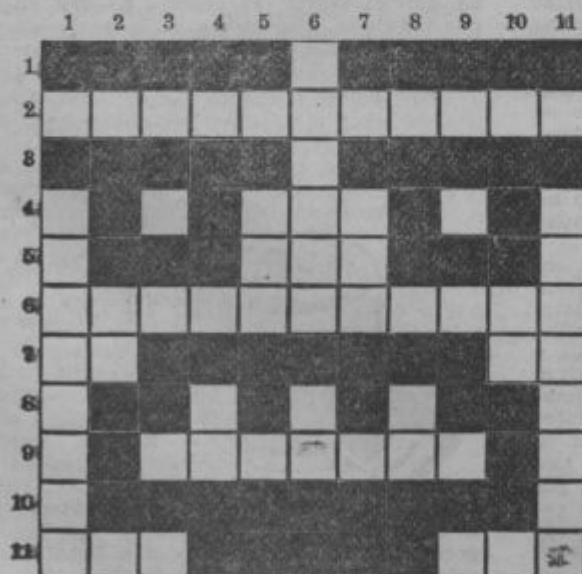
Niels Holg
»Chess«, december 1937

Mat v dveh potezih

K R I Ž A N K A

Pinguis

Izžrebana bo ena nagrada v obliki knjige. Rešitve (ne na izrezkih!) najkasneje v enem tednu na uredništvo »Življenja in sveta«.

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO
NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ STANKO VIRANT —
TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI — PREDSTAVNIK FRAN JERAN
Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflejeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,—
po raznašalcih dostavljeno Din 5,—

Rešitev problema 249

1. Tc2—g2

ZA BISTRE GLAVE

408

Stara računska naloga

Leonardo da Pisa je oče sledečega računskega problema:

Dva stolpa merita eden 30, drugi 40 sežnjev v višino, oddaljena pa sta drug od drugega 50 sežnjev. Na razdaljnici med obema stolpoma je miljniki. Z vrhov obeh stolpov sta zleteli dve ptici v premi črti in z enako brzino proti miljniku ter sedli istočasno nanj. Kako daleč je bil kamen od obeh stolpov?

409

Stalno omizje

Stalno omizje je imelo pravilo, po katerem se je moralo njegovih deset članov sestajati vsak večer in vsak večer so morali sedeti v drugem vrstnem redu. Recimo, da je začelo to omizje 1. januarja 1900. to svojo prakso. Kdaj so sedeli njegovi člani spet v istem vrstnem redu?

Vodoravno: 1. kratica za težo, 2. trgovec na veliko, 3. rimski znak za 500, 4. kratica za stran v knjigi + veznik + moški potomec + vzklík + predlog z dajalnikom, 5. medmet in predlog + žensko ime (obratnica) + zlogotvoren soglasnik, 6. prvi most, ki se naceđi sam od sebe, ne da bi bilo grozdje teščno (prešano), 7. ženski spolnik v romanskih jezikih, tudi glasbeni pojem + del voza, 8. po (franc. izraz za ceno) + v Nemčiji brzi vlak + okrogla piamenka + znak za dušik + znak za kisik, 9. kratica za sever + prebivalec Raba + glasbena kratica za tempo, 10. glasbeni pojem + glasbeni pojem, 11. bivši ruski vladar + lahek udarec.

Navpik (le dalje besede): 1. zastopnik, pooblaščenec (4—11), 5. edin (4—6), 6. priimek pisca Bajk o Gorjancih + pivo (koroško), 7. svojilni zaimek, 11. lep človek.